

PORTRETUL PERECHII PRINCIARE MOȘTENITOARE FERDINAND ȘI MARIA DIN VIZIUNEA REGINEI ELISABETA A ROMÂNIEI ÎN SCRISORI PERSONALE ȘI TEXTE PENTRU PUBLICUL LARG *

Silvia Irina ZIMMERMANN

Abstract: Several literary texts of Carmen Sylva (penname of the Queen Elisabeth, consort of King Carol Ist of Romania) contain autobiographical aspects, but there are only a few diaries she published, such as *Pe Dunăre* (*Sailing the Danube River*, 1905), where she writes about the members of the Romanian royal family. Whereas in the autobiographical works Carmen Sylva draws a mostly positive image of the royal family, the personal correspondence of the Queen reveals the whole range of intimate sentiments, hopes, disappointments, and resentments regarding her life and family relationships. In her letters to her princely family in Neuwied and to her husband, King Carol Ist, she writes frankly, often critically, sometimes caustically, about the family members including the hereditary couple Ferdinand and Marie („Nando” and „Missy”).

Keywords: King Carol Ist of Romania, Carmen Sylva – Elisabeth of Romania, King Ferdinand of Romania, Mary of Romania, royalty, literature, history, letters.

„Carmen Sylva vedea cu ochii ei, auzea cu urechile ei, vorbea cu limba ei” – astfel o caracteriza Principesa Moștenitoare Maria pe prima regină a

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul simpozionului organizat de Muzeul Național Peleş, „Reședințele regale de la Sinaia. Artă și istorie. Regele Ferdinand I și Regina Maria”, în perioada 17-18 septembrie 2015 la Bușteni.

României în însemnările din anul 1913¹. Mai mult decât atât, prima regină a României, Elisabeta de Wied, a avut o mare notorietate la vremea ei, datorită activității literare sub pseudonimul Carmen Sylva, sub care, de altfel, nu și-a ascuns adevărata identitate de regină. Prin poeticul nume „cântecul pădurii”, Elisabeta a adăugat o nouă fațetă personalității și rolului ei de regină consoartă a Regelui Carol I al României, aceea de regină-scriitoare în serviciul Coroanei. Privite în contextul lor special, ca publicistică din poziția de suverană, textele literare publicate de Carmen Sylva în timpul vieții nu sunt în primul rând literatură ca artă, ci, în mare parte, ele sunt un mod de comunicare directă a reginei în spațiul public și cu intenția de a influența opinia publică în sens pozitiv față de noua dinastie din România. Regina Elisabeta își comunica ideile și concepțiile ei despre binele țării, despre societate, despre suveran, presărate cu referiri și descrieri ai membrilor familiei regale în diferite împrejurări, căutând să stabilească o relație emoțională cu publicul larg prin intermediul literaturii și al publicisticii. Prin urmare, din această perspectivă, activitatea de scriitoare a Reginei Elisabeta capătă importanță, fiind o sursă deosebită pentru a cerceta și înțelege istoria regalității din România, în contextul societății românești și în cel european al vremii. Portretul perechii moștenitoare Ferdinand și Maria, pe care îl putem desprinde din textele publice și din corespondența personală a Reginei Elisabeta, este de aceeași relevanță. Pe când opiniile despre politică și relațiile româno-europene presărate în textele publicate ale Elisabetei sunt astfel formulate, încât să dea impresia că regina ar reda întocmai cuvintele Regelui Carol I și că perechea regală Carol I și Elisabeta acționează pe căi și cu mijloace diferite, dar într-un singur gând², scrisorile personale ne dezvăluie alte ipostaze ale personalității Reginei Elisabeta. Descoperim aici o cu totul „altă” Elisabeta decât în opera literară autobiografică a scriitoarei Carmen Sylva, scrisorile personale dând la iveală gândurile, sentimentele și percepțiile foarte subiective ale reginei, deseori surprinzător de critice și pe alocuri foarte dure la adresa membrilor familiei.

¹Maria, regina României, *Jurnal de război: 1916-1917*. Precedat de însemnări din 1910-1916, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, București, Humanitas, 2014, p. 53.

²Vezi Silvia Irina Zimmermann, *Regele Carol I în opera Reginei Elisabeta*, Curtea Veche, București, 2014, capitolul *Carol I și Elisabeta ai României: „căi diferite, același ideal”*, p. 148-150.

În scrisorile Reginei Elisabeta constatăm, în funcție de destinatar, diferențe de stil, grad de informare, de atitudine (de la critică dură până la elogiu și autocenzură, pe de altă parte). Scrisorile către membrii apropiați ai familiei, îndeosebi către Regele Carol I și familia princiară din Neuwied (mama reginei, Princesesa Marie de Wied, și fratele reginei, Principele Wilhelm de Wied), conțin numeroase informații despre relațiile și conflictele interfamiliare. Iar aici stilul limbii germane este uzual, familiar, regina folosind deseori cuvinte, expresii și proverbe din limbi străine (franceză, engleză, latină, română) precum și formule mai dure, prin care își exprima poziția critică față de unii membri ai familiei. În schimb, altfel este stilul reginei, când se adresează prietenilor doar epistolari. Aici, cu toate că are un stil familiar și deosebit de prietenos, călduros, dând impresia unei relații intime cu adresantul scrisorilor, totuși, este mai discretă în ce privește informațiile intime despre familie, nu folosește aceleași nuanțe aspre pe care le găsim în scrisorile către fratele ei, de exemplu, și nici critici la adresa membrilor din familia Casei Regale a României. Dimpotrivă, Regele Carol I este menționat de către regină în scrisorile către prietenii epistolari numai cu admirație, ceilalți membri ai familiei sunt amintiți în mare parte cu simpatie, îndeosebi Princesesa Moștenitoare Maria este mai des numită, și doar în puține cazuri Regina Elisabeta își permite să dezvăluie câte o critică la adresa Princesei Maria sau, mai rar, despre Principele Moștenitor Ferdinand.

Din scrisorile Reginei Elisabeta către americanul James Carlton Young, referitoare la perechea princiară moștenitoare Ferdinand și Maria („Carmen Sylva. Queen Elisabeth of Romania. Letters and poems”, The Bibliophile Society, 1920)

O interesantă sursă epistolară este volumul de scrisori englezești către americanul James Carlton Young³, din anii 1902-1906, căruia îi destăinuie și câteva intimități de familie.⁴ Regina Elisabeta, aflând că Young făcuse cunoștință cu Elena Văcărescu, fosta ei domnișoară de onorare preferată în anii

³Elizabeth Burgoyne, *Carmen Sylva. Queen and Woman*, Eyre & Spottiswoode, London, 1941, p. 195.

⁴*Carmen Sylva (Queen Elisabeth of Romania). Letters and poems*, with an introduction and notes by Henry Howard Harper, The Bibliophile Society, Boston, 1920, 2 volume; în continuare: *Letters and Poems* (1920).

1890-1891, îi scrie următoarele despre Principele Moștenitor Ferdinand în 30 mai 1902 din București:

„Nu trebuie să vă mai spun ce simt de fiecare dată când mă uit în ochii acelui biet băiat! Trebuie să-mi adun toate puterile, pentru a nu-i spune în față ce gândesc, făcând astfel imposibilă orice relație viitoare între noi. Încerc să-mi închipui că el este viitorul rege, iar despre copiii lui că sunt nepoții mei, dar, știți, natura nu poate fi înlocuită. Nu poți iubi un alt copil ca și când ar fi al tău, – niciodată nu poate fi spus asta, pentru că nu este adevărat. Mereu va lipsi ceea ce contează mai mult: instinctul de părinte!”⁵.

Despre relația conjugală a perechii princiare Ferdinand și Maria, Regina Elisabeta scrie următoarele în 15 ianuarie 1902: „Nu vor divorța pentru că ea [Principesa Maria] vrea să fie regină! Se simte tânără și puternică și îndrăzneță!”⁶ Întâlnim mai departe și o anecdotă despre familia regală, relatată de Regina Elisabeta în intenția de a caracteriza pe fiecare membru prin atitudinea pe care o demonstrează în fața unei întrebări puse în glumă:

„Mi-aș fi dorit să puteți auzi o conversație odată la masă. A fost amuzant. Cineva își puse întrebarea, ce ar face, dacă ar avea câteva miliarde. Prințul [Ferdinand] zise: Eu aș face ceva să înlătur bolile îngrozitoare care slăbesc țara. Aghiotantul zise: Eu aș construi case pentru țărani. Un pictor zise: Eu aș face o arenă de marmură albă pentru sărbători populare. Principesa [Maria] zise: Eu aș avea cai frumoși și flori pretutindeni. Eu am spus: Aș construi o universitate cu școli pentru fiecare artă, încât să vină toată lumea la noi și să învețe. Ministrul Rusiei zise: Eu i-aș păstra pentru mine! Regele [Carol I] nu zise nimic, ci ascultă în tăcere, ascunzându-și zâmbetul sub mustața pe care și-o răsucea ușor. A fost o discuție atât de amuzantă, atât de caracteristică pentru fiecare!”⁷.

Din scrisorile de exil ale Reginei Elisabeta către Carol I, referitoare la Ferdinand și Elena Văcărescu (Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Regele Carol I, personale)

⁵ *Ibidem*, vol. 1, p. 183.

⁶ Scrisoare din 15 ianuarie 1902, București (*ibidem*, p. 157).

⁷ Scrisoare din 9 ianuarie 1902, București (*ibidem*, p. 137).

Scrisorile învinuitoare și incitante către Regele Carol I din timpul exilului Reginei ne dezvăluie perspectiva subiectivă a Reginei Elisabeta asupra crizei conjugale care izbucnește în anul 1891 în legătură cu „afacerea Văcărescu” și care, depășind spațiul privat, determină exilul de trei ani al reginei. Scrisorile reginei conțin unele critici dure la adresa Principelui Moștenitor Ferdinand, iar această atitudine critică a reginei față de Ferdinand va persista și în scrisorile ei din anii după revenirea în țară în 1894:

Veneția, 4 august 1891: „Am îndurat pierderea a șaptesprezece sarcini, ce înseamnă asta pentru trup și suflet numai Dumnezeu știe și totuși mi-am îndeplinit răbdătoare toate îndatoririle conjugale, tremurând de fiecare dată că urmarea vor fi tot suferințe insuportabile. Și chiar atunci când a venit nepotul tău nu m-am sustras de la ele, deși Dumnezeu știe că eram îndreptățită să o fac! – Nimeni nu l-a primit pe Ferdinand cu mai multă bucurie decât mine! Toți ochii erau plini de lacrimi, numai ai mei nu. Mulți nici nu voiau să-l vadă. Și eu l-am făcut menirea vieții mele și obiceiul meu de studiu. L-am strâns în brațe ca și cum el ar fi fost fiul mult dorit și mult așteptat, ai cărui ochi minunați îi văd de 12 ani, zi și noapte, și pe care nici azi nu-i pot uita, deși îl iubesc pe Ferdinand cu toată forța sufletului meu. Mi-ai smuls fiul pe care Cerul mi-l dăduse în dar și acum vrei să-mi smulgi și fiica [E. Văcărescu], a cărei educație am desăvârșit-o eu cu mâna mea blândă, pregătind-o pentru cea mai înaltă menire, pe măsura marelui ei talent și asta pentru că niște femei demne de tot disprețul, printre care o socotesc și pe propria mamă, ți-au spus că am relații nefirești cu femeile! Pentru nimic în lume nu mă las despărțită de ea, căci altfel porcii ăștia ar avea dreptate și noi două, cele mai pure femei din Europa, am fi definitiv stigmatizate, jalnice, josnice și la fel de jalnic și tu! [...] Ferdinand a renunțat. Atât de indecent de repede a renunțat! Așadar este doar o marionetă, un nimic? Ce ai de gând să faci cu el mai departe? Chiar și tu însuși îl disprețuiești pe cel care se frânge ca o trestie în mâinile tale. Sau poate că este ahtiat să ajungă pe tron, așa cum vă reproșează vouă toată lumea. Nici nu mai știu ce-ar trebui să disprețuiesc mai mult. De dragul asigurării unui tron mizerabil, în a cărui stabilitate n-ai crezut niciodată, calci în picioare trei oameni care te-ar fi făcut fericit, te-ar fi înconjurat cu dragoste la bătrânețe și a căror fericire ar fi fost o pildă pentru întreaga țară. Nicio clipă nu m-am îndoit de tine. Eram convinsă că vei găsi ideea mea măreață și curajoasă”⁸. [...]

⁸ANR, Fond Regele Carol I, personale, VD-525. Traducerea în română de Sorin Cristescu, în *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen, 1878-1905*,

„Știi la fel de bine ca și mine că o moștenire a fost și va rămâne mereu problematică în România și dacă am crezut că un amestec cu sângele din țară ar putea pune baza unei dinastii care nici nu există încă, astăzi mi-aș apăra cu și mai multă ardoare convingerea. Ți-am explicat deja îndeajuns partea fiziologică și climatică a situației. Nu îmi voi schimba părerea niciodată, mai ales că de ani de zile am convingerea că toate casele princiare din Europa sunt iremediabil sortite să dispară. Toate prințesele pe care le-am văzut sunt aproape idioate, ceva de speriat. Imaginează-ți asta în bizantinismul nostru! Pe acest copil [E. Văcărescu] îl cunoșteam din al patrulea său an și știam că este aur pur, veritabil și de o mare putere spirituală! Și la micul meu mormânt [al fiicei lui Carol I. și Elisabeta, Princesa Maria, decedată în 1874] le-am împreunat mâinile celor doi copii și le-am spus: Pentru prima dată am din nou mângâiere în inimă în locul întregii disperări. Copilul meu vă binecuvântează! – Și Ferdinand a renunțat! Cum să mai suport eu viața, în care mă părăsesc toți, mama, soțul, fiul? Mă rog lui Dumnezeu să mă lase să mor. Căci stinsă și moartă sunt deja! Și toate astea din orgoliu!!! Dumnezeu să pedepsească orgoliul care este mai rău decât o crimă! Casele princiare [socotesc că] sunt dezonorate din cauza mea! Trebuie să fiu închisă, căci am devenit o primejdie pentru stat! Îmi vine să zâmbesc că mama i-a cerut unchiului meu ajutor. Iar ea vroia să ne înhame cu o Solms! Dar V[ăcărescu] sunt conți și principii și au domnit. Cu ce sunt mai buni cei de Solms decât ei? – Îmi vine să zâmbesc amar. Iar regina Angliei este fiica unui intendent german, mica regină a Olandei fiica unui oarecare olandez, unchiul George fiul unui preot de la sat. De aceea sunt toate prințesele grosolane și burghize. Dar au titluri! – Nu mai pot! – Elisabeth”⁹.

studiul introductiv, stabilirea textului, traducerea, adaptarea și notele de Sorin Cristescu, Paideia, București, 2010, p. 16-17 – în continuare: *Scrisorile Regelui Carol I* (2010). Vezi scrisoarea originală în limba germană citată în Sorin Cristescu, *Die Korrespondenz von König Carol I. mit seiner Familie als Quelle für die rumänische Geschichte und das Königshaus mit einem Beitrag über die Affäre Văcărescu im Lichte der Briefe von Königin Elisabeth* [Corespondența Regelui Carol I ca sursă pentru istoria României și a Casei regale. Afacerea Văcărescu în oglinda scrisorilor Reginei Elisabeta], în Silvia Irina Zimmermann / Edda Binder-Iijima (coord.), *Das deutsche Königspaar von Rumänien Carol I. und Elisabeth. Aspekte monarchischer Legitimation im Spiegel kulturpolitischer Symbolhandlungen* [Prima pereche regală a României Carol I și Elisabeta. Aspecte de legitimare a monarhiei în oglinda gesturilor simbolice cultural-politice], *Schriftenreihe der Forschungsstelle Carmen Sylva - Fürstlich Wiedisches Archiv*, Band 3, ibidem-Verlag, Stuttgart, 2014, p. 115-118.

⁹ ANR, Fond Regele Carol I, personale, VD-525. Traducerea noastră. Pentru textul în limba germană vezi Sorin Cristescu, *Die Korrespondenz von König Carol I*, p. 117-118.

Veneția, 10 august 1891: „După ce ți-am studiat atâția ani ideile, credeam că-mi vei mulțumi pentru clarviziunea planului meu, că îl vei pune imediat în aplicare și că îl vei prezenta drept al tău, căci nu vreau să fiu eu în prim-plan când este vorba de politică. Vreau să rămân în culise. Știi prea bine cât ești de impopular și că Ferdinand este și mai impopular. Acum sunt mulți aceia care îl aclamă, tot partidul roșu [liberal] pe care am toate motivele să contez, este pentru el, în Germania și Austria i-au înțeles ideile și încă și mai mult nobile-i sentimente. Mă bucur că vechea mea patrie se comportă așa, ca să nu mai vorbim de Anglia, Franța și Italia de unde plouă cu dovezi de simpatie. Din păcate acum [entuziasmul] s-a mai răcit căci s-a aflat în rândurile publicului despre refuzul său. Oamenii își spuneau deja vechea deviză princiară Parole de Hohenzollern! Asta m-a lovit ca un pumnal, cu atât mai mult cu cât Nando îmi spusese: Vreau să le arăt românilor ce înseamnă credința germană! Acum se va coborî la nivelul trist al celorlalți prinți și va fi disprețuit la fel ca și ei. Cum se va mai ridica vreodată în proprii săi ochi, n-am de unde să știu. Dacă aș fi presimțit acest lucru mi-aș fi ținut ideile pentru mine, mi-aș fi încrucișat brațele și v-aș fi lăsat și pe tine și pe nepotul tău să mergeți sigur la pieire, căci de continuitate nici vorbă nu poate fi. Crede-mă. Pe lumea asta sunt singurul tău prieten adevărat și de nădejde și cred că ți-am dovedit de multe ori acest lucru. Din păcate, pentru că sunt poetă, te-au făcut să crezi că m-am rătăcit în propriul meu roman. Așa ceva nu mi s-a întâmplat niciodată. Ar fi pentru prima oară”¹⁰.

Acuzațiile Reginei Elisabeta la adresa Regelui Carol I (care anulase logodna Principelui Moștenitor Ferdinand cu Elena Văcărescu) și dezamăgirea Reginei față de Ferdinand (care, după părerea Elisabetei, își pierduse onoarea, renunțând la Elena Văcărescu, după ce îi jurase că nu o trădează), arată că Elisabeta nu a înțeles gravitatea situației și cerințele clasei politice românești față de rolul familiei regale în țară la acea vreme. Regele și regina se împacă în cele din urmă, iar Regina Elisabeta se pare că îi dă dreptate Regelui că ea s-a înșelat, atât în ce privește sinceritatea sentimentelor Elenei Văcărescu, cât și ambițiile familiei Văcărescu pentru a ajunge pe tronul țării. Cu toate acestea, în scrisorile Elisabetei din anii viitori, găsim mai departe indicii care dovedesc, pe de o parte, indulgența și simpatia Reginei Elisabeta față de Elena Văcărescu și,

¹⁰*Ibidem*, VD-526. Traducerea în română în *Scrisorile Regelui Carol I* (2010), p. 18. Vezi textul original german în Sorin Cristescu, *Die Korrespondenz von König Carol I*, p. 119-120.

pe de altă parte, critica aspră și disprețul ei față de caracterul slab și manipulabil al Principelui Moștenitor Ferdinand¹¹.

Scrisoare către Regele Carol I despre prima vizită la Regina Elisabeta a Principesei Maria de Edinburg, Ducesă de Saxa-Coburg și Gotha, împreună cu mama sa, Ducesa Alexandrovna Romanova, în 16 august 1892 la Segenhaus (lângă Neuwied), după logodna cu Principele Moștenitor Ferdinand

„Sunt foarte încântată de ambele, iar pe mireasă o găsesc fermecătoare, asemenea unei flori, cu bucele ei drăgălașe. Și totuși, e încă un copil, încât abia acum înțeleg rugămintea lui Kalinderu, să o ocrotesc. Eu mi-o închipuisem un pic mai dezvoltată. Mi se pare cumplit să o lăsăm să înceapă în România, fără protecție și fără ajutor, căci nu trebuie să pătrundă nimic până la ea. Ea trebuie să fie păstrată în nevinovăția și neștiința ei, altfel se prăpădește. Trebuie să capete, pe cât posibil, un *barreur* pentru viața ei, căci eu când am sosit [la vremea mea] eram cu 10 ani mai în vârstă și un om format, călătorisem deja de 9 ani singură prin lume, fusesem la curțile [regale] străine, iar texte filozofice eu începusem să scriu de la 12 ani etc. Mă bucură imens talentul ei la pictură, florile ei sunt încântătoare. Mi-a dăruit un frumos evantai. Când mă gândesc că ar putea fi nepoata mea, mi se pare și mai straniu. Mă simt deodată cu zece ani mai bătrână, văzând că acest copil îmi va lua locul în curând! – Într-adevăr mă simt dată la o parte, ca o umbrelă veche care și-a îndeplinit pe deplin serviciul și care a ajuns la capătul drumului. Mereu îmi sună în minte cuvintele tatălui meu: «Lumea aparține tinerilor!» – Sunt bucuroasă că a fost aleasă fiica cea mai mare. Mezina nu avea o expresie plăcută și se va mai urâți mai târziu, în ciuda frumoșilor ei ochi, moșteniți de la tatăl ei. Iar tatăl chiar că a albit mult, după [cum văd în] fotografie, mai îngrozitor decât Wales. Eu nici nu l-aș mai fi recunoscut. Mă copleșește asta! – Ducesa este foarte agreabilă, înțelege totul imediat, e foarte energică, dar nu e prea drăguță. Nici ea, nici fetele ei nu au știut să adreseze nimănui un cuvânt, nici măcar o silabă! Doamna ei de onoare, Mrs. Campbell, este încântător de frumoșică, are doar 24 de ani și e nițel cochetă. Din când în când m-am retras să mă odihnesc, pentru a putea rezista până seara. La fel a făcut și ducesa, obișnuită astfel grație mamei ei, care a fost întreaga viață suferindă și bolnavă. Ea însă are ceva deosebit de proaspăt și de energic. Unde pune piciorul, nu mai crește iarbă, ca și Maria [cumnata Elisabetei]. Niciodată nu am văzut un mers mai dizgrațios și rar a am văzut o față rămasă așa de neschimbată, ca din

¹¹Vezi corespondența în limba engleză în *Letters and Poems* (1920), vol. 1, p. 181-187.

cea mai fragedă copilărie. – [...] M-a amuzat, când, vorbind de limba franceză și spunând că este mai necesară decât româna, dar în același timp mai grea, ducesa mi-a răspuns: «Nu înțeleg cum poate cineva găsi că [franceza] este grea!» – și ea face 2 greșeli într-o scrisoare! Îmi povesti că fiica ei mai mică ar fi atât de revoltată să își piardă sora, încât s-ar purta obraznic față de Ferdinand! Nici nu se poate vorbi cu ea de asta [plecarea Mariei], căci imediat îi vin lacrimile. Mireasa, în schimb, afirmă că nu are nicio frică!!! Scumpă și sfântă inocență! M-a cutremurat când zise asta, pentru că eu abia după cununie am putut înceta să tremur și să clănțan din dinți, gândindu-mă cât de grea va fi meseria! Ea însă nici nu știe că este grea și, de dă Domnul, nici nu va trebui să afle asta prea curând, ci să pășească inocentă ca un copil și fără teamă prin toate primejdiile. Inocența este o mare protecție! – Tocmai i-am scris și mamei despre scumpa mireasă și cât sunt de încântată de ea. Mama ne felicită pe toți din toată inimă și e de părere că are un chip de înger copilița!»¹²

Din scrisorile Reginei Elisabeta către familia princiară de Wied, referitoare la perechea princiară moștenitoare Ferdinand și Maria (Arhiva Princiară de Wied, Neuwied, Fond Elisabeta de Wied)

Scrisoare a Reginei Elisabeta din 3 decembrie 1890 către fratele ei, Principele Wilhelm de Wied

„Tinerelul [Ferdinand] e tare drăguț față de mine, gingaș și fin. Elena și cu mine nu mai încercăm să-l îndopăm cu intelect, în ciuda tuturor sfaturilor, și e mai bine așa. El e foarte bine-dispus și copilăros, un diapazon de Victoraș [prințul de Wied, nepotul Reginei], doar mai puțin înzestrat, povestind mereu aceleași anecdote și murind de râs de unul singur. Cele cinci luni împreună cu Carol nu l-au dezvoltat în niciun chip, nici urmă de progres. Repetă cuminte tot ce-i spunem noi și asimilează atât cât îi permite capacitatea spirituală. Au început deja să curgă pe aici rumori, că ar fi un tâmpit. La micile mele întâlniri de ceai se arată foarte drăgălaș. Am avut mai multe în ciuda teribilului sentiment de slăbiciune care nu se îmbunătățește deloc. Cumnata mea Luise îi zise micuțului: «Et dire, qu'Elisabeth et moi nous ne devons pas avoir d'enfants, par que tout soit pour ces enfants d'Antoinette!» – Este într-adevăr destul de ciudat și de tragic. Mereu mi-e teamă, că îi este foarte clar și lui Carol despre situația noastră; căci el este mult prea deștept și mult prea sincer, pentru a se minți pe sine însuși.

¹²ANR, Fond Casa regală, Regele Carol I, VD-565. Traducerea noastră.

Poate că aspectul lui de nesfârșită oboseală vine de la simțământul: «Și pentru asta mi-a curs tot sângele, mi-am sacrificat sănătatea, liniștea și norocul!» – El [Carol] este de o delicatețe înduioșătoare față de mine, văzând cât sunt de iubitoare și de gingașă cu băiatul, care la rândul lui mă iubește pe cât pare să aibă capacitate spirituală. Partea de jos a feței lui [Ferdinand] se dezvoltă tot mai mult, încât craniul pare tot mai mic. Distanța între vârful urechii și frunte până la rădăcina părului de-abia cuprinde o palmă. Este, prin urmare, un caz fără de speranță. De capătă o femeie proastă, se duce dracului totul, capătă una deșteaptă, va trage ea tot carul, dar îl va disprețui și îl va face îngrozitor de nefericit. Se pare că servitorii au făcut următoarea descriere fetei Elenei [Văcărescu] despre mesele noastre: Regele se joacă cu furculița și zâmbește, Regina vorbește mai întâi despre cărți și când se oprește, începe băiatul [Ferdinand] să povestească: În Potsdam am avut un cal –, și avea o coadă subțire! sau: Era o ninsoare mare, mare, – și eu mergeam cu sania! și apoi râde în hohote și *regina sermana zimbeste și se lasă*¹³. Astfel, deci, servitorii. Fatal? Da, românii au ochi teribili și urechi ascuțite și un umor tăios, atât de tăios ca vântul de nord care taie aerul de aici și până peste ocean.

Cred că va fi o relație înduioșătoare între mine și fiul meu adoptiv sărac cu duhul, o ocrotire gingașă și un cățeluș pășind mereu în urma mea. Cu totul opus la tot ceea ce așteptasem. Eu mă așteptam la intrigă, dușmănie, invidie – la orice, numai la asemenea agățare ca o umbră, la această lipiciune, care poate este mai dezasperantă decât lupta și cearta și care, totuși, mă înduioșează zi de zi. Am fi putut să-l înrăim, dacă am fi continuat cu mult spirit și ironie! Dar în ciuda tuturor avertizărilor, suntem simpli și binevoitori, iar el ascultă cu atâta plăcere și în tăcere, atât muzica cât și lecturile. Ascultă fără câștig, și, totuși, este o mare ușurare că îi face plăcere. Ce va face o femeie cu el!? De dă Dumnezeu, copii! Țsta e lucrul principal. Dar dacă e isteță, atunci el va fi foarte nefericit; căci singura lui bucurie în viața-i cam stearpă sunt istorioarele lui din Potsdam. Ea însă nu va vrea să le asculte și nu va gândi ca noi: Sărmanul copil, cel puțin mai râde! – Nu, ea, cu inima tânără, va cere fulgere și se va mânia că nu sunt de găsit. Ea ar trebui să fie ori asupra lucrurilor, ori foarte resemnată ori foarte senzuală. El este un vapor care mereu are nevoie de un remorcher. Ofițerii regimentului lui se plâng că nu le dă mâna și că nu vorbește cu ei. Desigur, acolo, la locul de exercițiu, el este singur. În salonul meu eu îl îndemn: «Acum du-te la doamna aceea și fii foarte drăguț și zi-i alteia asta și așează-te acolo lângă cealaltă!» și atunci le face pe toate foarte frumos. La fel îl îndeamnă și Carol, și, astfel, cum suntem noi, exact la fel e și el. Trebuie să-i spun asta cu ofițerii lui. Tocmai nu are niciun serviciu, pentru că regimentul lui este împrăștiat. Ce ironie a soartei!

¹³ În română în original.

Românii sunt probabil cei mai inteligenți oameni, pe care îi cunosc, și eu cunosc multe țări și mulți oameni, și din toți prinții și l-au ales pe cel mai puțin talentat! Fritz Waldeck¹⁴ este un geniu pe lângă el! Nici un singur gând propriu nu se ascunde după acești ochi într-adevăr frumoși! Dumnezeu meu, este mai bine așa, decât dacă era copilul meu – *Deutsches Glück!!!*¹⁵ [Noroc german] Pe scurt, în doar două cuvinte! Cu toate acestea, eu rămân foarte calmă, foarte liniștită și chiar și veselă. De tunete și fulgere nu a mai rămas nici urmă la mine. Oamenii sunt de-a dreptul uimiți de liniștea mea. [...] Carol merge chiar și la teatru pentru Nando!!!”¹⁶.

Scrisoare a Reginei din 19 octombrie 1894 către fratele ei din Neuwied, Principele Wilhelm zu Wied – trimisă după anii de exil și revenirea în România, când se naște al doilea copil al perechii princiare Ferdinand și Maria, Principesa Elisabeta

„A fost un pericol maxim și iminent să fie botezat copilul catolic. Închipuiți-vă asta! Toți au dat năvală la mine, din disperare. Bătrânul Nadescu îmi zise: «Qu'est-ce que ça nous fait le Prince Ferdinand. Il n'est ici que pour continuer la dynastie; mais les enfants nous appartiennent! Ce sont nos enfants à nous! Dites au Roi que la dynastie n'a pas de chances, si les enfants ne sont pas de notre religion!» – Eu deja îmi spulberasem toată muniția mea, însă îl ațâțai pe

¹⁴ Friedrich von Waldeck-Pyrmont (1865-1946).

¹⁵ În sensul de: „Bine ca nu e mai rău!”. Regina face aici referire la o schiță publicată de ea în volumul *Handzeichnungen* (Duncker, Berlin, 1884, p. 161-169), în care descrie o bătrână săracă din Neuwied, care obișnuia să exclame mereu, cât de mult noroc are, căci nu îi merge și mai rău. Vezi și în memoriile reginei Silvia Irina Zimmermann / Bernd Willscheid (coord.), *Heimweh ist Jugendweh. Kindheits- und Jugenderinnerungen der Elisabeth zu Wied (Carmen Sylva) [Dorul de casă este dor de tinerețe. Amintirile din copilărie și tinerețe ale Elisabetei de Wied (Carmen Sylva)]*, *Schriftenreihe der Forschungsstelle Carmen Sylva - Fürstlich Wiedisches Archiv*, vol. 4, ibidem-Verlag, Stuttgart, 2016, capitolul *Frau Wahler*, p. 247-254.

¹⁶ Arhiva Princiară de Wied (FWA), dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Hans-Jürgen Krüger, *Briefe Carmen Sylvas im Fürstlich Wiedischen Archiv in Neuwied*, în Silvia Irina Zimmermann / Edda Binder-Iijima (coord.), „*Ich werde noch vieles anbahnen*” – *Carmen Sylva, die Schriftstellerin und erste Königin von Rumänien im Kontext ihrer Zeit* [„Voi deschide multe căi” – Carmen Sylva, scriitoarea și prima regină a României în contextul timpului ei], *Schriftenreihe der Forschungsstelle Carmen Sylva - Fürstlich Wiedisches Archiv*, vol. 2, ibidem-Verlag, Stuttgart, 2015, p. 191-246 și p. 222-223. Traducerea noastră.

Kalinderu. Din fericire, miniștrii au fost fermi. Vai, ce zile cumplite! Văd că Ferdinand doar cu greu se învinge pe sine pentru a fi amabil față de mine, iar de ziua copilului lui a fost față de miniștri ca un nor negru. [...] În Sigmaringen cu siguranță că sunt furioși și vor gândi că este vina mea. Soacra mea și Marie [sora Regelui Carol I] mi-au făcut deja reproșuri *sanglante*, fiindcă nu avem în palat o capelă catolică! – Mama soacră îmi zise că Marie de aceea nu vine la noi, pentru că nu este nicio biserică aici și pentru că nu poate merge la slujbă în fiecare zi! – Eu când am cerșit la ei toți pentru biserica catolică din Neuwied, le-a rămas tuturor punga închisă! Și astfel mi-am făcut și eu părerea mea! Nu voi lăsa niciun preot catolic în casa mea, dacă îmi stă în puțință, dar voi face totul pentru ca oamenii, fie ei și mohamedani, să-și clădească în felul lor¹⁷.

Scrisoare a Reginei Elisabeta din 28 iulie 1899 referitoare la relațiile extraconjugale ale perechii princiare moștenitoare și despre scandalul în familie provocat de a treia sarcină a Principesei Moștenitoare Maria, Ferdinand nefiind tatăl copilului

„Ea [Principesa Maria] nu se poate abține de a strica tot ce a clădit el [Regele Carol I] întreaga sa viață! Scandalul este public, încât nici nu mai trebuie să mă abțin, și totuși îmi vine greu să povestesc asemenea murdărie. Este ca cele ce se găsesc în romanele pe care nu le citește nimeni ori nu recunoaște că le-a citit. [...] Nando, din nou, nu poate altceva decât să plângă, la fel și pentru că copilul pe care să vină nu este al lui, ci al unui mic locotenent cu adevărat respingător și complet sifilitic. Dar acest copil este în fața legii legitim și cu drept la moștenire, dacă va veni pe lume – în ciuda eforturilor disperate ale ei [Principesa Maria] de a scăpa de el. Dar doamna Winter îi zise că doctorul care va face asta, ar putea fi închis pentru 15 ani. Ea [Principesa Maria] crede că dacă ar scăpa de el, s-ar putea iar reîntoarce. Cu Ferdinand nu mai am milă de data aceasta, după ce am fost aproape distrusă datorită milei pe care am avut-o pentru el. Iar când i-am scris că, din cauza lui, două femei nevinovate sunt condamnate în fața întregii Europe și nu se pot apăra, dacă nu vorbește, el atunci a tăcut !!!!! Inima mea atunci s-a stins pentru el și nu va mai învia vreodată. [...] Aici în țară s-a spus de multă vreme: Câtă dreptate avea Regina, iar noi am tratat-o așa de rău! Dar noi nu știam ce știe ea! – Eu nu puteam să-i spun nici măcar lui Carol ce gândesc despre moștenitorul lui! [...] Dacă Carol poate să-l facă pe Nando să se despartă, un divorț fiind imposibil, atunci lucrurile se simplifică. Dar eu am mari

¹⁷ FWA, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 223-224. Traducerea noastră.

dubii. Adjutantul lui îmi spuse: «Comme moi je le connais, il acceptera plutôt un ménage à trois!» Șiroaiiele lui de lacrimi nu mă mai ating. Ea [Principesa Maria] plânse la despărțire, dar după aceea mâncase chiar prea bine, iar după ce mâncase, nu s-a mai dus la copii, despre care știa că nu îi va revedea, numai pentru a nu avea urme de plâns la gară! [...] Când ai de-a face cu cea mai mare mizerie sufletească, pe lângă josnicia vicioasă, atunci, bineînțeles că nu mai știi cum poate arăta viitorul. Și, de asemenea, noi am tremurat ca Nando să nu se molipsească! Pe scurt, groapa este adâncă și suferința fără de sfârșit. Vom mai avea ceasuri grele. Dacă mi-ar fi reușit la timp să-l înlătur pe Ferdinand de pe tron, am fi fost salvați cu toții! Dar cui puteam eu să-i comunic intenția mea? De câte ori nu i-a spus Carol că acești indivizi nu sunt o companie potrivită pentru tânăra lui soție, și el tot s-a întâlnit cu ei pe la spatele lui Carol. Nu cred, după cele auzite de la Nizza, că acesta a fost singurul. Am văzut și în alți ani lucruri care treceau cu mult peste un flirt necuvenit, și asta cu mai mulți. [...] Ea [Principesa Maria] crede că, dacă scapă doar de copil, ar putea veni înapoi, căci singurul lucru la care ține, este poziția ei. Dar câte mi s-au spus în cea mai crudă manieră: «Când voi fi eu odată regină». Și către ceilalți s-a plâns, cât de mult trebuie să mai aștepte. Doamna ei de onoare, tânără de 21 de ani, Madame Presan, i-a spus deunăzi: «Si vous croyez que dans notre pays démocratique on vous acceptera comme Reine, vous vous trompez! Car je lui dis vous. Je la traite en femme perdue, pas en princesse!» – Destinul meu este cu adevărat tragic! – Nu putem dezminți asta. Și nu este încă terminat, ci derulează din plin mai departe. [...] Dacă aș putea doar să iau copiii în casă! Dar nu pot să-i iau tatălui [Ferdinand], atâta vreme cât este în viață. [...] Soția lui l-a tratat cu șuturi, și el a lăsat-o să-l trateze astfel. Am văzut multă răutate și multe femei pierdute și multe căsnicii proaste, dar așa ceva nu am mai văzut vreodată! Sunt atât de bucuroasă că nu sunt români! Ar fi groaznic! Copiii mei români să nu fie amestecați cu asemenea porcării, căci pe români îi iubesc mult prea mult! Copiii mei români sunt doar copiii mei! «Je les aime douloureusement, maternellement!» Așa spun mereu¹⁸.

Scrisoare a Reginei Elisabeta din 6 și 7 noiembrie 1899 despre comportamentul Principelui Ferdinand și atitudinea servitorilor față de perechea princiară moștenitoare

¹⁸ FWA, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 224-225. Traducerea noastră.

„Ferdinand nu a strălucit niciodată, iar acum e complet tâmpit, se hâțâie de pe un picior pe celălalt și râde fără rost, de-odată întreabă la masă dacă i-a venit lada lui cu coarnele, și tot felul de povești nenorocite. I-am găsit pe servitori schimbați, deloc respectuoși, căci, nu-i așa, nu e [de constatat asta] doar în ton, ci și în nuanță? Iar ei vorbesc cu o oarecare obrăznicie, pe care nu o pot descrie, dar pe care o simt foarte mult după atâtea luni. Nu pot explica cum este, dar am senzația unei debandade, a unei dezbinări. [...] Atât de mult am dori să accepte [Regele] Carol dorința grijuliei soții și gingașei mame [Principesa Maria] să nască la Nizza, dar el nici nu vrea să audă. [...] Cei din jur o tratează mizerabil pe Missy. [...] Dumnezeu! Nici nu mai am destulă respirație pentru a ofta”¹⁹.

Scrisoare a Reginei din 18 martie 1900, când își dă seama că îl judecă pe Principele Ferdinand prea aspru și cu totul altfel decât Regele Carol I

„Micuțul²⁰ [principele Carol, fiul perechii moștenitoare] este foarte vioi. Dar bătrâna Coburg²¹ [mama Principesei Maria] a scris, cerând drept condiție pentru revenirea lui Missy în țară să plece Miss Winter²², încât sârmanul copil pesemne că va fi sacrificat, din moment ce [Regele] Carol e de părere că nu poate privi asta ca un motiv de despărțire. [...] Avem mai multe supărări și greutăți decât în întreaga domnie a lui Carol. Sunt lucruri groaznice la ordinea zilei și neliniști de temut, iar Carol nu mai are energia de altădată, este și el obosit și se simte asta. El ar fi avut nevoie acum de zile mai liniștite și în schimb trebuie să ducă o luptă mai grea cu oameni mai puțin iscusiți. Prolungirea prezenței lui Nando aici este o mare fericire. Nu aveam nicio idee, cât de mult îl îndrăgește Carol și cum știe acesta să îl distreze și să-i povestească lucrurile care îl interesează pe Carol, fie și numai amintirile din Potsdam, care pe moment îl distrează și îl amuză pe Carol. El merge și în senat și se prezintă oficial aici, unde eu nu pot fi, astfel încât în iarna aceasta s-a dovedit mai folositor decât oricând. Young [dentistul Reginei] a folosit odată expresia: «He is not such a dm [damned] fool as he looks!» și încep să cred că are dreptate și că în creierul lui

¹⁹ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 226. Traducerea noastră.

²⁰ Principele Carol al României.

²¹ Principesa Maria de Sachsen-Coburg-Gotha, născută Mare Ducesă a Rusiei.

²² Doica Principelui Carol.

încet este mai mult *raisonnement* decât am presupune. Ultimii ani au contat mult pentru a-l dezvolta”²³.

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 29 martie 1900 despre relația conjugală problematică a perechii princiare moștenitoare, caracterul slab al lui Ferdinand. Regina își dă seama că Regele îl privește pe Ferdinand cu totul altfel și mult mai optimist, decât o făcuse ea în anii precedenți

„Nando continuă să fie *Waschlappsky* [otreapa] care a fost întotdeauna și care va rămâne pe veci. Când e la Coburg se înfurie pe Carol și spune cele mai urâte lucruri despre el, iar când e aici, vorbește întocmai după Carol și nu pare să mai aibă vreun alt gând. Nu l-am considerat nicicând altfel, ci mereu l-am tratat ca pe un om sărac cu duhul și de aceea am descoperit cu mulțumire o Agnes Sorel²⁴ pentru viitorul nostru Carol VII! Dar acum abia îmi dau seama cât de mult îl îndrăgea Carol [pe Ferdinand] și că el nu îl judeca nicidecum ca mine, și că toate celelalte descoperiri îngrozitoare pe care le făcusem eu în primele trei săptămâni, el abia după zece ani le face! Eu credeam mereu că el este la fel de delicat cum sunt eu față de el, tăcând în fața mea despre descoperirile îngrozitoare, așa cum am făcut eu. Și acum mă trezesc, că el își făcuse cele mai mari iluzii, care acum i se spulberă toate! La început, Nando îmi părea straniu, ca un automat; căci repeta imediat, tot ce i se spunea, ca o păpușă mecanică! Întotdeauna mi-a fost spaimă de așa ceva, cum le e frică copiilor de păpușile mecanice vorbitoare! Toate acestea însă au trecut neobservate de Carol și eu nu bănuiam asta, pur și simplu, pentru că nu credeam că este posibil! Iar ceea ce eu credeam a fi de o supremă gentilețe din partea lui, era orbire din vanitate familială! Dumnezeu! Dumnezeu! Abia acum își dă seama ce are în fața lui! [...]

Bătrâna Coburg a pus drept condiție acum, pentru întoarcerea lui Missy, plecarea lui Miss Winter. De data aceasta Carol a cedat, pentru că nu vrea să aibă un scandal european. Scrisorile bătrânei Coburg sunt de-a dreptul *klassisch* [tipice], mai rar așa bădărănie. [...] Ieri seară se pare că a sosit iar una din renumitele scrisori din Coburg, am remarcat aceasta imediat, văzând fața plânsă a lui Nando, căci atunci arată deodată atât de anemic, e ceva de speriat! El nu e în stare de nimic altceva, în nicio situație a vieții, decât să plângă. Nu am mai văzut vreodată un om să plângă atât de mult ca el. [...] Cred că în Coburg s-au

²³ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 226-227. Traducerea noastră.

²⁴ Agnes Sorel (1422-1450), metresa Regelui Carol al VII-lea al Franței.

decis pentru o despărțire, dar nu pentru divorț, pentru că vor să-și țină mai departe tronul cald, dar să fie despărțire, ca să nu mai trebuiască să revină în aceea țară, atât de mult urâtă. Preferă să renunțe, decât să trăiască aici! Expresiile lor despre Carol nu ies din *dreadful* și *horrible*, asta după ce el i-a tot răsfățat, exagerat de-a dreptul!”²⁵

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 20 aprilie 1906, când începe să aprecieze eforturile principesei Maria de a-i urma exemplul

„Nando s-a făcut palid de frică și a slăbit. Simte că nu-l poate suferi nimeni! – E foarte trist totul. Missy a câștigat teren, ea își dă toată osteneala să mă imite. Dar ceea ce făceam eu din entuziasm și cu inima fierbinte, punând deoparte toate emoțiile personale, sănătatea mea și înclinațiile mele, ea le face din calcul rece, fără nicio căldură, și astfel efectul este altul. *Enfin!*”²⁶

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 7 iunie 1906 în care îl compară pe Ferdinand cu nepotul ei, Principele Wilhelm zu Wied, în defavoarea principelui moștenitor, și în care critică relația conjugală a perechii princiere și comportamentul lor ca fiind nepotrivite pentru urmașii pe tronul țării

„În primul rând, trebuie să aflați cât de mult a plăcut Willy²⁷, nu doar la prima vedere, când toată lumea l-a numit Lohengrin, ci pur și simplu pentru politețea lui călduroasă și inimoasă față de fiecare, ceea ce a fost foarte apreciat, căci la așa ceva românii, ca rasă latină, sunt foarte receptivi. Iar ce a mai rămas din Bizanț în ei, îi fac să primească cu mare ușurință și cu plăcere manierele distinse. În această privință, Nando, din păcate, pășește foarte strâmb. El este aproape urât din cauza grosolăniei lui, care devine tot mai sinistră, pe cât înaintează în viață. Eu nu cred că este sănătos. De asemenea, nu este plăcut, că se destrăbălează astfel și că are tot felul de relații [extraconjugale]. Întreaga poveste stupidă de astă iarnă, când se spunea că ar trebui să fie pus în vârf altcineva, a venit de la un om, a cărui *maîtresse* fusese odată amanta lui Nando și pentru care

²⁵ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 227-228. Traducerea noastră.

²⁶ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 228. Traducerea noastră.

²⁷ Wilhelm zu Wied, nepotul Reginei Elisabeta, care în 1914 a fost Principe al Albaniei pentru 6 luni.

nicio intrigă nu a fost suficient de josnică, nici pe vremea când era doamnă de onoare a lui Missy. Dar Missy spune mereu, că pentru ea este mai bine de când a plecat [amanta], deși acum se răzbună în felul acesta. Cred ca s-a decis, ca Nando să nu fie lăsat să urmeze la conducere. Ce va fi atunci, vom vedea. Eu cred că niciodată o țară nu s-a distrus din cauza unei dinastii, iar fiindcă îmi iubesc țara mai mult decât orice, pe când de dinastia ei mă pot lipsi, spre norocul meu, tu [fratele Elisabetei, principele Wilhelm de Wied] îți dai seama ce simt”²⁸.

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 1 august 1906 despre comportamentul Prințului Moștenitor Ferdinand și caracterul fiului său, Principele Carol (pe atunci un adolescent de 13 ani)

„Nando e foarte ocupat, dar sunt multe plângeri despre el, că ar fi îngrozitor de desfrânat, cu țigănci și tot soiul de golătime. Eu nu am fost de față. *Relata refero.* Mulțumesc lui Dumnezeu că nu bănuiește [Regele] Carol nimic! Nu i se va spune. Dar Nando simplu este urât, iar Carol [fiul Prințului Ferdinand] nu este prea iubit, pentru că e îngrozitor de înfumurat”²⁹.

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 3 octombrie 1906 referitoare la starea politică din jurul României și la viziunea României mari cuprinzând teritoriile locuite în majoritate de populație românească; de asemenea despre percepția domniei lui Carol I ca fiind una care promite în continuare stabilitate în mijlocul neliniștii popoarelor vecine, precum și despre așteptările scăzute față de Principele Moștenitor Ferdinand

„O neliniște inexplicabilă prevestește mari evenimente. Asta o știu, pentru că nu înșeală niciodată. Va fi, în tot cazul, o vreme interesantă și ciudată, vă spun eu, căci evenimentele se agravează îngrozitor aici, le putem vedea și simți peste tot în jurul nostru și nu trebuie niciun har divin pentru asta. Și toți se gândesc: numai să trăiască [Regele] Carol mai departe, pentru a conduce sigur corabia prin furtuna ce va veni! [...] În timp ce românii din Macedonia erau aici, li s-au omorât mai departe rudele și abia aici au primit de veste. Ieri au sosit din nou două sute de români din Făgăraș, care povestesc că acolo aproape toată populația

²⁸ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 228. Traducerea noastră.

²⁹ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 228. Traducerea noastră.

este română, cu mici excepții, sunt nouăzeci și cinci de mii de locuitori din care nouăzeci și două mii sunt români. Ei sunt [cuprinși] de un patriotism, care aici de mult nu mai există. E un mare freamăt acolo. Nu știu, dacă vom mai trăi vremea, când România își va căpăta vechile granițe, cuprinzând întregul Ardeal, Banatul, Bucovina, Basarabia până la Don și, cine știe, dacă nu și până peste Dunăre, dacă bulgarii se gândesc prea mult la Dobrogea. Ceasul nostru va bate cu măreție, doar puțină răbdare și să nu ne jelim că nu vom mai trăi noi atunci. În Rusia vin toate de-a valma, în Basarabia partidul românilor crește din ce în ce. România mare, cea visată, va veni cu siguranță, numai când? La vecinii noștri este astfel, încât putem spera că ne va pica totul în poală, fără nici o greutate. Țarul Rusiei este sortit pieirii, împăratul Austro-Ungariei e prea bătrân, iar restul e de bănuț. Macedonia va fi în curând în flăcări, iar noi suntem ca o mică coajă de nucă în toiul [evenimentelor]. Ne asemănăm Prusiei sub Friedrich cel Mare, singuri în vârtejul popoarelor și aproape la fel de măreți. Aici e un singur gând: Carol să trăiască! Carol să rămână! Carol să nu plece! Dar Dumnezeu singur știe cât va avea de trăit. Moise privea din depărtare doar spre Canaan. Cel puțin [Carol] poate avea simțământul că țara lui poate supraviețui și că se poate apăra și că face progrese culturale. Nu mai poate fi asuprită. Oamenii de aici nu se bizuie deloc pe Nando, ei spun că [Ferdinand] va fi doar o trecere pe care trebuie să o suporte cu răbdare”³⁰.

Scrisoarea Reginei Elisabeta din 30 ianuarie 1905 despre exilul ei și revenirea la București

„În anii când am fost despărțită de România, mi-am făcut multe griji, pentru că știam că nu mai era niciun tampon între politicieni și popor, dar tot mai ajutam, și din depărtare, și aveam grijă de țărani noștri. Când am revenit [în țară], m-a întâmpinat Stöhr plângând și spunând că nu-mi voi putea închipui cum fusese și ce griji suportase, îndeosebi pentru [Regele] Carol. Nu trebuia să-mi povestească, căci îmi imaginesem eu deja totul! A fost o satisfacție amară când Kalindero i-a zis mamei că fără de mine Carol nu ar fi putut conduce țara aceasta. Și cu toate astea, m-au ținut la distanță trei ani! A fost o mare imprudență! Și totuși, nu puteam să spun aceasta, căci ar fi sunat prea arogant. Felul în care m-au primit a fost foarte grăitor: nu voi uita niciodată fețele lui Missy, Charlotte și Sandra postând ca o *Phalanx* și asistând la toate acestea!”³¹

³⁰ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 207-208. Traducerea noastră.

³¹ *FWA*, dosar 113-12-1. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 212. Traducerea noastră.

Din scrisorile Reginei către Principesa Pauline zu Wied, soția nepotului ei, Principele Friedrich zu Wied, despre relația cu Principesa Moștenitoare Maria și în care Regina relatează că se bucură tot mai mult de progresul prieteniei ei cu Maria

10 martie 1901: „Cu Missy mă înțeleg foarte, foarte bine. Devine exact așa cum am prezis, ea va vedea cu timpul că eu îi sunt cea mai bună prietenă și un sfătuitor de preț și cu mult mai indulgentă decât ceilalți, pentru că eu știu ce fel de bărbat are!”³²

12 ianuarie 1902: „Am chiar acum *colossal* de multe de făcut, toate asociațiile care mă așteaptă cu daruri, aici pentru 500 de copii, acolo pentru 200, în altă parte pentru o mie de bătrâni, apoi sunt bazaruri și concerte și înscenări, la care trebuie să fiu floarea decorativă de pe masă! De obicei ne împărțim, Missy și eu, sarcinile, pentru ca să se vadă peste tot una dintre noi, căci multe evenimente au loc în același timp. [...] Relația dintre noi devine pe zi ce trece tot mai frumoasă, i-am învins suspiciunea cu răbdare și iubire și indulgență, iar acum are cea mai mare încredere în mine. Este de neiertat că am fost ținută departe când a venit aici și că au intrigat împotriva mea, încât ea a ajuns odată să spună: «Quand je suis avec la Reine, je ne puis pas m’empêcher de l’aimer, quoiqu’on m’ait dit, qu’elle est si fausse!» Și se pare că s-au mai spus cu totul alte lucruri despre mine, pe care le-a auzit înainte de căsătoria ei, în Germania. Din asta conclud eu, cât de puțin trebuie să dăm crezare zvonurilor! Trebuie să știm totul, înainte de a judeca, altfel băjbâim cumplit prin beznă. [...] Eu am fost lovită cu pietre și abia acum oamenii mă înțeleg și nu știu cum să-și repare greșeala că m-au subestimat și chinuit atâta! «Notre pauvre Reine avait bien raison. Elle savait ce qu’elle voulait!», așa spun ei acum, cel puțin cei care privesc mai adânc. Dar eu am și lăsat, tăcând, să fiu lovită cu pietre!”³³

În același context, merită a fi menționat un fragment dintr-o scrisoare a Reginei Elisabeta către doctorul Young, în care regina își exprimă admirația față de gustul artistic al Principesei Maria, dar și indignarea că nu este apreciat în

³² *FWA*, dosar 113-2-13. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 233. Traducerea noastră.

³³ *FWA*, dosar 113-2-13. Vezi textul original german publicat în Krüger, *op. cit.*, p. 233-234. Traducerea noastră.

aceeași măsură și gustul ei, ceea ce dezvăluie din nou concurența dintre cele două caractere puternice, Elisabeta și Maria. În același timp, e ușor de observat că, în artă, Regina Elisabeta și Princesa Maria se influențează reciproc, își dau direct sau indirect impulsuri noi și, în ciuda tuturor diferențelor de gust, vârstă și formare artistică, arta este ceea ce le unește pe amândouă:

„Nu ați văzut încă camera prințesei [...] pe care și-a făcut-o în întregime singură, fără a spune un cuvânt a desenat și aranjat totul, și-a brodat chiar și mobilele. Este un amestec de templu indian și de poveste, încântător! Podeaua e în gresie albăstruie, ca o apă, pereții în albastru turcoaz cu benzi decorative de aur și ghirlande de trandafiri aurii! Este minunat și atât de original! Nu ați văzut nicăieri ceva asemănător. Nu cred că se poate lucra mult în asemenea încăpere, dar poți să o savurezi și să te simți deasupra lumii și departe de toate supărările și mizeriile. Face o senzație într-adevăr grandioasă. În mijloc se află o statuie de Spaethe, *coulée en bronze*. Este o copilă cu capul aplecat, sprijinind cu brațele-i subțiri o cruce care luminează puternic în întuneric. Arată foarte delicat cum degețelele întunecate țin crucea aceea sclipitoare. Regele e de părere că trandafirii sculptați amintesc de decadența gotică, pereții de măreția orientului și că penele de păun brodate par a fi reale. În mijlocul camerei este un cămin mare care mărește tot farmecul, întrucât se reflectă în gresiile lucitoare. Podeaua nu este chiar atât de alunecoasă precum ar fi parchetul. Regele a promis prințesei un vitraliu, iar eu îl voi picta. Am deja o idee și, de îndată ce va fi gata atelierul meu, voi începe. Planul meu [pentru atelier] este la fel de frumos. O scară de stejar simplă urcând pe lângă perete, iar pe fiecare piedestal un înger cu o lumină. Simplu pe cât posibil, fără lux oriental, fără basme, ci un adevărat *Werkstatt* [atelier] cu un covor gri-albăstrui, ca o mare apă. Sunt atât de fericită că se îndeplinește în sfârșit [ideea mea]. Nu mai puteam aștepta, căci trebuie să lucrez la iarnă și nu mai aveam deloc lumină. Iar acum sunt mai aproape de cer! Scările sunt late de doar 60 de centimetri, încât pot să mă sprijin de ambele părți și nu am nevoie de ajutor ca să urc. Întregul loc este atât de drăguț și nu va fi încărcat, ci doar atâtea lucruri, încât să fie confortabil pentru a servi o ceașcă de ceai, pe care înainte nici nu aveai unde să o pui jos! [...] Eu încă mai păstrez toate lucrurile vechi, chiar și unele mobile din vremea lui Cuza! În loc să fie admirată prințesa pentru invențiile ei, ar trebui să mă admire pe mine pentru că suport de atâția ani lucrurile vechi și toate cadourile oribile care umplu camerele, în timp ce eu am un gust la fel de bun ca și prințesa! Dar, în mintea mea, ideile nu sunt cerințe. Niciodată nu am îndrăznit să mai cer ceva, după ce am devenit mamă. Parcă devenisem o străină în propria-mi casă, nici nu mai aveam curajul de a fi stăpână. A fost stupid, dar nimeni nu poate trece peste ceea ce simte. Atât vreme

cât eram mamă, mi se părea normal să dau ordine! Dar, după aceea [moartea singurului copil, Princesa Maria], nu mi-a mai păsat de nimic. Iar acum am senzația că pentru prima oară am din nou interes pentru tot ceea ce mă înconjoară și vreau să amenajez încăperea după gustul meu. Poate că ar trebui să recunosc că nu prea are rost, dar, iată, abia acum încep din nou să trăiesc, după ce părăsisem viața, cu atâția ani în urmă. E ca și cum aș găsi mai multă plăcere în viață acum. Și, la urma urmei, poate că și este!”³⁴

În concluzie, scrisorile Reginei Elisabeta relevă personalitatea ei idealistă și, de asemenea, convingerea că alianța matrimonială a principelui moștenitor Ferdinand cu o româncă servea interesele și binele țării. Iar dezamăgirea reginei pricinuită de renunțarea lui Ferdinand, o renunțare impusă chiar de Regele Carol I și ferm cerută de clasa politică din România, nu este revizuită de Elisabeta nici în anii după revenirea ei din exil. În anii următori regina va simpatiza mai departe cu Elena Văcărescu, neînțelegând ori nevoind să privească odată măcar și din perspectiva lui Ferdinand asupra lucrurilor. În mare parte, viziunea Elisabetei despre Ferdinand și Maria în scrisorile ei din anii 1890-1906 (păstrate în arhiva de Wied) ne dezvăluie că îl pune pe Regele Carol I pe un pedestal atât de înalt, încât Ferdinand îi pare mereu prea mic în comparație cu augustul ei soț, atât ca urmaș pentru tron, cât și ca bărbat, în comportamentul lui ca soț față de Princesa Maria. Iar în ce privește relațiile intrafamiliale, scrisorile Elisabetei dezvăluie existența unor tensiuni, nemulțumiri și momente competitive între familiile princiare înrudite, precum și între perechea regală Carol-Elisabeta și cea princiară moștenitoare Ferdinand-Maria – ceea ce nu trebuie să mire, fiind vorba aici de căsătorii dinastice și nu de alegeri individuale, bazate pe afecțiune reciprocă.

Perechea princiară moștenitoare Ferdinand și Maria în textele Reginei Elisabeta pentru publicul larg

Trecând la textele literare concepute de Regina Elisabeta pentru a se adresa unui public mai larg și publicate sub pseudonimul Carmen Sylva, este interesant de analizat atât felul în care Regina îi menționează în text pe membrii familiei regale, de exemplu pe Princesa Moștenitoare Maria, cât și cazul opus,

³⁴ Elizabeth Burgoyne, *op. cit.*, p. 211-212. Traducerea noastră.

de *damnatio memoriae*, nementionarea unui membru, cum este cazul Principelui Moștenitor Ferdinand. Un exemplu este jurnalul Reginei *Pe Dunăre* (publicat în 1905 în Germania și în România)³⁵, în care Regina relatează călătoria familiei regale pe Dunăre în mai 1904, la care participă Regele Carol I, Regina Elisabeta, Principele Moștenitor Ferdinand, Prințesa Moștenitoare Maria și copiii acestora, Principele Carol și Prințesa Elisabeta. Dese menționări, caracterizări și descrieri găsim în acest jurnal despre copiii perechii princiare, Carol și Elisabeta. Pe alocuri este menționată și Prințesa Maria, luând parte la diferite manifestări pe parcursul călătoriei. Elisabeta subliniază aici, prin mici detalii doar schițate, o relație bună cu prințesa moștenitoare și dă cititorului de înțeles, că ambele, Regina Elisabeta și Prințesa Moștenitoare Maria, au concepții comune despre rolul lor față de populație, de exemplu prin participarea la obiceiurile populare românești, ceea ce a condus la stabilirea unei relații bune cu populația țării. Două exemple din jurnalul reginei despre Prințesa Moștenitoare Maria:

„[...] pe țărm se aprinseră faclele și la lumina lor începură să cânte lăutarii: se-ncinse o horă. Prințesa cu doamnele se coborâră și se prinseră și ele în joc. Eu priveam de pe vapor și mă bucuram de încântătoarea priveliște a grupurilor de țărani ce se mișcau când într-o parte, când într-alta, la lumina faclelor, în singurătatea locului. [...] Altădată jucam și eu foarte bine și cu multă plăcere jocurile naționale românești, pentru că le cred foarte frumoase”³⁶.

„Vaporul se legănă toată noaptea, dus și mișcat de valurile Dunării. Prințesa și cu mine ne sculaserăm de dimineață; dânsa făcu multe fotografii. M-a fotografiat și pe mine cu hogea, cu veteranii, cu copiii, în mai multe locuri”³⁷.

Singurul membru al familiei regale, Ferdinand, principele moștenitor al tronului României, nu este menționat în acest jurnal al Reginei Elisabeta publicat și dedicat publicului larg, și în care Regina îl idealizează îndeosebi pe

³⁵ Carmen Sylva, *Rheintochters Donaufahrt [Fiica Rinului călătorind pe Dunăre]*, Wunderling, Regensburg, 1905. Ediția română: Carmen Sylva, *Pe Dunăre*, [traducere de Al. Tzigara Samurcaș], Socec, București, f.a. [1905]. Pentru ediția nouă în limba română, vezi în Silvia Irina Zimmermann, *Regele Carol I în opera Reginei Elisabeta*, Curtea Veche, București, 2014, p. 151-196 – în continuare: *Pe Dunăre* (2014).

³⁶ *Pe Dunăre* (2014), p. 173.

³⁷ *Ibidem*, p. 189.

augustul ei soț, Regele Carol I. Ferdinand, în schimb, apare în carte doar în fotografiile care însoțesc textul, fotografia fără explicații, de exemplu la pagina 7 împreună cu fiica sa, Principesa Elisabeta, la pagina 17 împreună cu Regele Carol I, la pagina 19 în spatele Reginei Elisabeta, precum și în fotografiile de grup. Referitor la această călătorie este demn de menționat că Regina o amintește și în corespondența ei americană, într-o scrisoare din 28 aprilie 1904, iar aici nu se ferește să îl menționeze și pe Ferdinand și să se exprime pozitiv despre perspectiva excursiei împreună: „Cei doi copii mai mari vor veni cu noi, la fel și Principele și Principesa, și va fi atâta distracție!”³⁸ Totuși, în jurnalul literar al lui Carmen Sylva, publicat în intenția de a oferi un omagiu Regelui Carol I, se pare că Regina nu a găsit de cuviință să îl menționeze și pe Principele Moștenitor Ferdinand ca pe un demn urmaș al augustului ei soț și ca viitor Rege al României. Probabil că, trecând sub tăcere numele lui Ferdinand și menționându-l cu atât mai des pe micuțul Principe Carol în jurnalul ei, Regina dorea să arate că își pune speranțele în acest principe moștenitor, primul născut în România, crescut și educat în țară, și prin care spera că dinastia întemeiată de Regele Carol I să devină una cu adevărat românească, după cum aflăm în jurnal:

„Mult aș fi dat să văd pe Rege singur cu nepotul său, care odată va fi menit să calce pe urmele sale și care e născut aci, fiind socotit, prin urmare, ca un bun al poporului. Dar așa e viața; lucrurile nu ți se înfățișează chiar așa cum le-ai gândit și trebuie să le iei așa cum îți vin. În viața noastră deosebită nu trebuie să uităm niciodată că nu existăm numai pentru noi, ci pentru mii, și că impresiile noastre personale numai atunci sunt luate în seamă, când le împărtășesc și alții”³⁹.

³⁸ *Letters and Poems* (1920), vol. 2, p. 94.

³⁹ *Pe Dunăre* (2014), p. 171.

Astfel, în doar câteva exemple din scrisorile personale și din textele literare publicate de Carmen Sylva, se conturează viziunea subiectivă a Reginei Elisabeta asupra perechii princiare moștenitoare Ferdinand și Maria, în anii lor de tinerețe și formare pentru postura de rege și regină – o viziune interesantă, dar incompletă, intermediară, căci istoria ce a urmat a dezvăluit și pentru a doua pereche regală un adevărat timp de glorie.

Silvia Irina ZIMMERMANN

Centrul de Cercetare Carmen Sylva.
Arhiva Princiară de Wied (Neuwied)
www.carmensylva-fwa.de
www.sizimmermann.de

PORTRETUL PERECHII PRINCIARE MOȘTENITOARE FERDINAND ȘI MARIA...

Fig. 1 – Regele Carol I, Principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, Principele Moștenitor,
Arhiva Princiară de Wied.

Fig. 2 – Regina Elisabeta și Principele Moștenitor Ferdinand, c. 1890,
Arhiva Princiară de Wied.

Fig. 3 – Principesa Moștenitoare Maria și primul său fiu,
Principele Carol. Fotografie de Franz,
Arhiva Princiară de Wied.